

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**Соціальне і правове забезпечення волонтерської
діяльності в Україні в умовах безпекових викликів**

МАТЕРІАЛИ

*Всеукраїнської науково-практичної конференції
27 квітня 2023 року*

Київ – 2023

УДК 342.349.3:364-322(477)

Рекомендовано до друку Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 5 від 27.04.2023 р.).

Соціальне і правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні в умовах безпекових викликів: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова, Р. Г. Драпушка; Навчально-науковий інститут права УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 27 квітня 2023 р.). Київ, 2023. 246 ст.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціальне і правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні в умовах безпекових викликів» містять короткий зміст результатів науково-дослідних робіт студентів, аспірантів, докторантів, науково-педагогічних працівників та наукових співробітників закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячений актуальним проблемам соціального захисту, охорони здоров'я, правового регулювання та підтримки волонтерів, а також аналізу практики застосування законодавчих та нормативних актів у цій сфері. Збірник містить цінну інформацію для дослідників, викладачів, практиків та всіх, хто цікавиться проблемами волонтерства в Україні та має намір допомогти розвитку цього напрямку в державі.

Розраховано на усіх зацікавлених проблемами волонтерської діяльності в їх соціальних і правових аспектах.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

©Автори публікацій, 2023

©Навчально-науковий інститут права, 2023

©Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023

СІРИЙ ЄВГЕН,

*доктор соціологічних наук, професор, старший науковий співробітник
Науково-дослідницького центру «Інститут сімейної та молодіжної
політики імені Олександра Яременка»
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

СІРА ОКСАНА,

*кандидат філософських наук, заідувача відділом
Науково-дослідницького центру «Інститут сімейної та молодіжної
політики імені Олександра Яременка»
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

ФЕНОМЕН ВОЛОНТЕРСТВА КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОГО СОЦІОГУМАНІТАРНОГО ОСМИСЛЕННЯ

Незважаючи на те, що волонтерському рухові уже понад 160 років, він ще слабо представлений на фундаментальних теренах соціогуманітарних дисциплін, зокрема соціології. В сучасному інформаційному просторі все частіше згадується про його розвиток у світі. Все більше говориться про ті масштаби, які охоплює дане явище, феномен, та про користь, яку воно несе людству на всіх рівнях.

Волонтерство, як інститут громадянського суспільства, суспільний сектор, як частина «третього» сектору (крім держави та бізнесу), існує практично у будь-якій країні та з плином часу все більше виявляє свою значущість. Це відбувається завдяки тому, що подібні інститути громадянського суспільства у ситуації соціально-економічної, екологічної, соціально-політичної нестабільності реагують швидше на сучасні виклики та подекуди набагато успішніше й ефективніше вирішують нагальні проблеми для держави, окремих соціальних груп та інститутів.

Прикладні та теоретичні соціологічні дослідження з предмету волонтерства виявляють та вказують на його інноваційну, мобілізаційну, адаптивну та деякі інші функції, що дозволяють забезпечити зменшення

фізичної, соціальної, психологічної безпеки тих груп населення, на які спрямована ця діяльність, підвищивши, тим самим рівень соціального добробуту і самих суб'єктів волонтерства. Цей рух генерує принципово нові стратегії та моделі поведінки як універсальних способів вирішення життєвих проблем та досягнення певної мети в умовах високої невизначеності, відсутності безпеки, прийнятних соціальних умов.

У Європі понад 100 млн людей є волонтерами, а за окремими вітчизняними дослідженнями, кожний другий українець, прямо чи опосередковано, був залученим до даної діяльності (його окремі дії носили зміст волонтерства) [1]. Мотивація до волонтерської діяльності інтегрується з чималою кількістю як внутрішніх (особистісна чи соціальна самореалізація, альтруїзм, комунікативність, інклюзія, туризм), так і зовнішніх (соціальна підтримка, реабілітаційна, культурно-організаційна, екологічна тощо) чинників. Ось уже 8 років як волонтерський рух в Україні почав активно розвиватися саме на крайнє патріотичних чинниках, активно допомагаючи Українській армії, жертвам російської агресії. Нині, як ніколи раніше, інститут волонтерства суттєво компенсує неповну інституційну спроможність держави у різних напрямках та сферах забезпечення потреб війни: військових та гуманітарних. Наявність значних патріотичних поривів щодо волонтерської практики є як унікальним прикладом самоорганізації соціуму, так і унікальним випадком вивчення нових соціальних практик і механізму їх розвитку – тобто – носієм соціальної практичної та пізнавальної значущості.

У чому ж самоорганізаційна особливість волонтерства? На відміну від організацій класичного типу (зокрема з вертикальною формою управління) волонтерські осередки, завдяки розгалуженості горизонтальних зав'язків, здатні швидко реагувати на потреби суспільства, своєчасно розробляти та надавати широке різноманіття програм та послуг за багатьма пріоритетними напрямками. Це, не що інше, як упорядкованість відносин в бік прояву взаємодопомоги, альтруїзму, милосердя, чуйності, самовідданості та відповідальності, завдяки яким досягається соціальний ефект досягання мети.

Самоорганізація, як постійний процес внутрішнього упорядкування та вдосконалення системи її соціальних зв'язків (Хакен, Пригожин, Стенгерс) [2]., є присутньою на всіх рівнях та у всіх сферах людського суспільства. Вона слугує джерелом появи (пробудження) ініціативи людей, підвищуючи їх активність, заодно – сприяючи досягненню і їх «внутрішньої» мети – самореалізації.

З точки зору діяльнісного підходу, аналогію волонтерства з самоорганізацією можна інтерпретувати як ресурс розвитку суспільства, який сприяє формуванню та розповсюдженню інноваційної практики соціальної діяльності з оптимальної мобілізації та перерозподілу відповідних ресурсів (трудових, економічних, матеріальних, соціальних) щодо розв'язання проблем безпеки та добробуту.

З позицій системного підходу, в екстраполяції волонтерства до самоорганізації, інтегруючи чималу кількість суголосних наукових джерел, воно розуміється як соціальна система, що функціонує в широкому контексті соціальних, економічних, політичних відносин з різними суспільними групами волонтерських осередків, для яких характерними є: солідарність, інтеграція зовнішніх та внутрішніх чинників у використанні соціальних, економічних, політичних, культурних ресурсів, з наявністю та дією загальних цінностей, інтересів, установок, патріотизму, що формує відповідну соціальну ідентичність.

Самоорганізаційність волонтерства проявляється на всіх суспільних рівнях. Так, згідно мети інституту волонтерства, то тут вбачається збалансування соціального та економічного розвитку, а також укріплення солідарності всередині добровольчого руху на: індивідуально-особистісному рівні (осмислення вибору діяльності, за якою потреба здійснювати корисні, гуманістично спрямовані дії стосовно реципієнтів допомоги багато у чому також обумовлена внутрішньою природою індивідуума, з його ціннісною складовою); на рівні групи (позитивна орієнтація на солідарність, об'єднання з іншими людьми, на спільну діяльність з метою покращення життя; на

соціетальному рівні – значущість збалансованого економічного та соціального розвитку. Отже, це доволі складний та багатогранний процес, оскільки залежить від інтеграції багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників. Останні ж швидко активізують ціннісно-мотиваційно-діяльнісний механізм волонтерського залучення. На відміну від організацій класичного типу, воно є мережевим і складається не з членів, а з прихильників, які керуються не тільки раціональним, але й ціннісно-раціональним характером соціальної дії (слідуючи веберівській типологізації). Щодо розуміння волонтерства з позиції діяльнісного підходу він розглядається як вид діяльності, що ґрунтується на принципах поєднання цілераціонального та ціннісно-раціонального типів діяльності, свободи від зовнішнього примушення, можливості вибору способу чи варіанту дії, гуманізму, патріотизму, моральності, відповідного альтруїзму. Саме це виявляє та підтверджує значущість ціннісної раціональності в освоєнні і соціального світу (разом зі світом природи). Його смислове вираження можна синонімічно відобразити через такі поняття як: моральність, гуманність, цінність (цінність морального, гуманного ставлення). Це можна вважати певним коеволюційним маркером у соціальній взаємодії (системі), ключовим інтеграційним компонентом синтезу такої коеволюційної взаємодії. І водночас це можна вважати маркером віддзеркалення постнекласичного тлумачення світобуття в його людиновимірності [3].

На стику цих типів дії актуалізується суть самого волонтерства в його соціальному та аксіологічному смислах, що виражені одночасно: у прагматичній користі для суспільства; у важливості для людей, на яких спрямована ця діяльність, на основі загальнолюдських і гуманістичних цінностей; у відносному безкорисному служінні людям, суспільству. В цьому його аксіологічний сенс, що виявляє і гуманістичну та виховну функції волонтерства.

З іншого боку, волонтерська діяльність сприяє розширенню можливостей повноцінної участі, залученості громадян в громадянському житті країни, встановленню та закріпленню демократичних і духовно-моральних цінностей в

суспільстві. Волонтерство можна розглядати також і як ключовий компонент формування соціальної відповідальності та активності, дієвих способів розвитку громадянського суспільства. Цей соціально-політичний відтінок феноменності волонтерства є найбільш поширеним у відображенні його значущості.

З останньої чверті ХХІ ст. світове прогресивне суспільство, здійснюючи інтенсивні пошуки шляхів гуманізації цивілізаційного розвитку людства, стало все активніше звертатися до ролі та феномену волонтерства у побудові моделей сталого розвитку країн та регіонів у сучасному нестабільному світі. Йдеться, як відомо, про інтегративний пошук закономірностей та процесів становлення глобального суспільства, з втіленням гуманістичних принципів та ідеалів в можливості людського виживання (А.Урсул) [4]. А як відомо, сталий розвиток припускає не тільки гармонічне співіснування всіх сфер суспільного життя, але і способів та принципів його здійснення.

Таким чином, гуманізм, концепція сталого розвитку суспільства формують ціннісну стратегічну платформу глобальної інтеграції, мають потужний синергетичний потенціал для практичного втілення принципів солідарності, миру, справедливості, гуманізму, загального добробуту. І Україна за сприяння прогресивного людства зараз практично не тільки підтримує, а й захищає їх від російської агресії, геноцидного виклику українському народу, загроз проти світового соціального порядку.

Можна вважати, що волонтерський рух в Україні є проявом нових соціальних рухів постіндустріальних та модерних суспільств, яким вдається знайти, сформулювати та успішно апробувати інноваційні життєві та поведінкові стратегії, що виступають соціальним авангардом. Останній же потребує подальшого розширеного та поглибленого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Як стати волонтером під час війни. URL: <https://suspilne.media/231159-dopomogti-ta-ne-naskoditi-ak-stati-volonterom-pid-cas-vijni/>.
2. Сира О. В. Самоорганизационные принципы в формировании коэволюционного фактора в трансформации научной картины мира. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)* № 9, 2016, p.130–135.
3. Сіра О. В. Комунікативні маркери в природі коєволюції. Матеріали X Міжнародної наукової конференції «Гуманітарно–наукове знання: горизонти комунікативістики. Чернівці. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. 4–5 жовтня 2019 року. С. 192–195.
4. Яковенко Т. Принцип відповідальності як еко-етичний імператив сталого розвитку. «Наука. Релігія. Суспільство» К.: ІПШ. 2010. № 4. С .102–106.